

L'ARXIU D'IMATGES DE L'OBSERVATORI DEL PAISATGE DE CATALUNYA

Des dels inicis, la fotografia va tenir un paper principal com a eina per descriure els territoris i els seus paisatges. A diferència de la literatura i les representacions pictòriques, la fotografia assegurava la presència real de l'autor *in situ* i la representació fidel de la realitat. Tot i la relativament curta història d'aquesta disciplina, gràcies a aquelles primeres fotos i fins a les actuals disposem d'una enorme font documental que permet conèixer els paisatges i la seva evolució. Avui, la fotografia de paisatge és plenament present en la nostra vida diària, i tenim accés a una gran quantitat d'imatges que ens ofereixen mirades molt diverses.

A l'Observatori del Paisatge vam apostar des del principi per la fotografia de paisatge, i no com un complement i una ajuda als estudis del paisatge (per ajudar-nos a interpretar-lo, o a explicar l'evolució que ha patit, o per entendre'n la identitat), sinó com un pilar fonamental per crear bones polítiques de paisatge i aplicar-les, tant en termes de comunicació i sensibilització com a l'hora de prendre decisions. Dit d'una altra manera, entenem la fotografia com una eina amb un gran potencial per a la reflexió i l'acció sobre el paisatge.

Aquest és l'origen de l'Arxiu d'Imatges de l'Observatori del Paisatge, que va passar de ser concebut inicialment com una eina d'ús intern (per la necessitat de l'Observatori del Paisatge d'organitzar i catalogar les seves pròpies fotografies) a convertir-se en un portal –i una eina– plenament accessible que permet catalogar i compartir fotografies de paisatge a tothom qui ho desitgi. Aquest canvi de concepció a l'hora de desenvolupar l'Arxiu el va propiciar la participació de l'empresa Aigües Ter Llobregat, que va donar suport a aquest projecte des del principi. Així va ser com l'Arxiu va anar guanyant en ambició, fins al punt d'oferir

a la ciutadania col·laborar directament amb les seves fotografies, fos sin professionals o no.

L'Arxiu neix com una eina dinàmica, en actualització constant, oberta a col·laboracions ben diverses, des de l'àmbit professional fins a l'artístic, passant pels aficionats a la fotografia. Té com a objectiu incentivar la preservació, la catalogació, la producció, la difusió i la circulació de fotografies de paisatge digitals com a eines fonamentals per a la reflexió i l'acció sobre el paisatge.

ELS INICIS

Per entendre millor algunes de les característiques de l'Arxiu cal explicar breument la institució en la qual s'emmarca i la seva activitat principal. L'Observatori del Paisatge de Catalunya, creat l'any 2005, és un ens d'assessorament de l'Administració catalana i de sensibilització de la societat en matèria de paisatge que s'organitza en forma de consorci públic. Des de l'inici de l'entitat, les dues línies d'actuació principals que en vertebraven les activitats són, d'una banda, la sensibilització que es duu a terme mitjançant seminaris, conferències, publicacions de llibres, un centre de documentació o recursos web, entre d'altres, i d'altra banda, la col·laboració amb la Generalitat de Catalunya i l'Administració local per implementar polítiques de paisatge. La primera tasca en aquest sentit va ser l'elaboració dels catàlegs de paisatge de Catalunya, descrits i encomanats per la Llei de paisatge del 2005.¹ Els catàlegs són documents que identifiquen i descriuen els paisatges de Catalunya, els seus valors, la seva evolució, l'estat de conservació i les seves dinàmiques, entre altres aspectes. Tenen una importància cabdal, ja que, a més de ser les eines que ens permeten conèixer quins són els paisatges de Catalunya, també defineixen quin tipus de paisatges volem i com els podem assolir. La mateixa Llei de paisatge estableix quins són els continguts mínims que ha d'incloure cada catàleg, i entre aquests continguts menciona una base de dades amb totes les fotografies realitzades durant el procés d'elaboració del catàleg, degudament classificades per unitats de paisatge,² com també per altres criteris.

Al cap de pocs anys de treballar en l'elaboració dels catàlegs esmentats, les fotografies, classificades al principi en una simple taula on s'enumeraven, es geolocalitzaven i es descrivien mínimament, van sumar un bon nombre d'imatges que cada vegada es feia més difícil

1. Llei 8/2005, de 8 de juny, de protecció, gestió i ordenació del paisatge de Catalunya, desplegada pel Decret 343/2006, de 19 de setembre.

2. Una unitat de paisatge és un territori caracteritzat per una combinació d'elements naturals, culturals i simbòlics, que li confereixen un caràcter diferenciat de la resta i que és reconegut com a tal per la població; per tant, no responen a divisions administratives. Des de l'Observatori s'han identificat 134 paisatges a Catalunya, que han estat representats al *Mapa de les unitats de paisatge de Catalunya*.

Imatge 1.
Els catàlegs són documents que identifiquen i descriuen els paisatges de Catalunya, els seus valors, la seva evolució, l'estat de conservació i les seves dinàmiques, entre altres aspectes.

de consultar i gestionar. A més, calia afegir-hi les fotografies preses durant altres treballs de camp i sortides dels tècnics de l'Observatori. L'alt volum d'imatges va obligar a buscar una eina més adequada per gestionar-les.

Els primers passos per a la creació de l'Arxiu ens van dur a conèixer l'experiència d'altres entitats catalanes i internacionals per assessorar-nos. La diferència principal que hi havia amb els altres arxius consultats era que el nostre fons era digital en origen; no tenim cap fotografia analògica i, en realitat, si en tinguéssim, necessitaríem dipositar-les en algun altre arxiu, ja que no disposem dels mitjans tècnics necessaris per conservar i preservar, com cal, fotografies en aquest suport. D'altra banda, el fet que el suport fos digital ens permetia que les imatges fossin accessibles des d'un bon principi, sense necessitat de manipular-les.

ELS OBJECTIUS

L'Arxiu persegueix diversos objectius, alguns de comuns a la resta d'activitat de l'Observatori del Paisatge, com ara potenciar el coneixement del patrimoni paisatgístic català, sensibilitzar la societat o promoure la fotografia de paisatge com una eina per gestionar i ordenar aquest paisatge. Un altre objectiu és compartir el patrimoni fotogràfic: atès que avui la fotografia és plenament present en la nostra vida diària, amb la intenció de treure'n el màxim partit l'Arxiu promou l'ús, la circulació i fins i tot la creació d'imatges derivades i obre la porta a la recontextualització i la reinterpretació. Un altre propòsit és dinamitzar comunitats en un moment en què Internet ha obert les portes a la comunicació global i permet crear comunitats en línia i fer circular i difondre continguts digitals. En aquest sentit, l'Arxiu ofereix continguts a les comunitats de fotografia de paisatge existents a Internet i, al mateix temps, dinamitza i incentiva el diàleg, la difusió, la reflexió i l'acció en relació amb el paisatge a través de les xarxes socials (Instagram, Facebook i Twitter).

Finalment, l'Arxiu té la voluntat de catalogar i preservar les imatges digitals en origen dels paisatges contemporanis catalans, amb l'objectiu que puguin ser consultades per les generacions vinents, ja que la majoria de les fotografies que es fan avui són digitals, sense un suport físic que en garanteixi la pervivència.

EL FONDS

L'Arxiu conté un ampli ventall d'imatges digitals dels paisatges contemporanis catalans procedents de l'activitat de l'Observatori, a més d'aportacions d'altres institucions, entitats, fotògrafs i particulars. El nom mateix del projecte, Arxiu d'Imatges de l'Observatori del Paisatge de Catalunya, i de l'entitat de la qual depèn, Observatori del Paisatge, ja revelen la temàtica de les imatges: els paisatges de Catalunya i, concretament, els paisatges contemporanis, la majoria a partir de l'any 2005 (data en què es va crear l'Observatori), i fins avui. El Conveni europeu del paisatge defineix el terme *paisatge* com a "qualsevol part del territori tal com la percep la població, el caràcter de la qual resulta de l'acció i la interacció de factors naturals o humans" (Consell d'Europa, 2000: 1a). Per tant, l'Arxiu recull imatges no tan sols dels espais més singulars o excepcionals, sinó que, a més, té la voluntat de no excloure cap part del territori. Així, té en compte els espais marginals i degradats, els quotidians –com ara els paisatges de les àrees comercials i els espais industrials– o els formats per infraestructures i equipaments (aeroports, grans nusos de comunicació, naus industrials, benzineres, etc.). L'abast és, doncs, global i va des dels espais naturals fins als urbans, passant pels rurals i els periurbans.

A més del fons propi inicial que s'ha mencionat, l'Arxiu es va nodrint de diverses fonts amb una doble finalitat: d'una banda, ampliar el nombre d'imatges, i de l'altra, recollir diferents mirades. En aquest sentit, l'Arxiu manté col·laboracions amb diverses entitats, institucions i particulars,

Imatge 2.
L'Arxiu recull imatges no tan sols dels espais més singulars o excepcionals, sinó que, a més, té la voluntat de no excloure cap part del territori.

com ara escoles de fotografia i institucions amb projectes similars al de l'Observatori (l'Escola d'Art i Disseny de Tarragona, el Museu de la Tècnica i la Ciència de Catalunya, etc.). Una altra font són els aficionats a la fotografia; qualsevol persona hi pot aportar imatges, cosa que esdevé un dels trets més rellevants d'aquest projecte. En aquest cas, són els mateixos usuaris qui fan la precatalogació de les fotografies i les penjen directament a l'Arxiu (a través de l'apartat del web "Penja la teva foto"). Per acabar, la compra indirecta de fotografies també permet ampliar el fons.

Des de l'any 2018, l'Observatori inclou al contracte de compra d'imatges una clàusula en què es demana al fotògraf poder incloure a l'Arxiu les fotografies adquirides. En aquest cas, es penja la fotografia en una mida més petita i l'autor és qui decideix sota quina llicència vol que es difonguin les seves imatges. Avui dia, aproximadament el 30 % del fons és fruit de col·laboracions amb altres entitats, institucions i particulars. L'Arxiu és, doncs, una oportunitat per mostrar diferents mirades del territori, des de disciplines i ens diversos.

Els requisits d'adquisició

Un dels requisits indispensables per incloure la imatge a l'Arxiu és que el suport sigui digital, ja que, com s'ha esmentat, l'Observatori no disposa de les eines i els equipaments necessaris per preservar material analògic. El següent requisit és l'àmbit territorial, que correspon a Catalunya.³

Als usuaris que agreguen fotografies a l'Arxiu se'ls demana que facin una precatalogació amb un mínim de dades indispensables (autor, adreça electrònica de contacte i localització de la imatge). A més, han d'acceptar el document de "Termes d'ús i condicions", on entre altres qüestions declaren que posseeixen els drets d'autor de les imatges i que permeten la distribució del material sota la llicència Creative Commons "Reconeixement-CompartirIgual". En cap cas l'autor de les imatges no en perd la propietat, i les pot distribuir o comercialitzar per la seva banda. L'Observatori com a servei públic no obté cap retribució econòmica derivada de la venda o la distribució de les imatges donades, ni de les pròpies. Un cop l'usuari ha penjat la fotografia, aquesta imatge encara ha de passar un tràmit previ per ser visible a l'Arxiu, ja que primer s'ha de validar. L'Observatori es reserva el dret a incloure les fotos d'acord amb els seus criteris tècnics, legals i de contingut, i a eliminar-les en el cas que infringeixin les seves normes i condicions. En tot cas, sigui validada o no, sempre s'informa l'autor de la decisió presa.

³. A conseqüència de la participació de l'Observatori en el Pla de paisatge transfronterer de la Cerdanya, també s'hi inclouen algunes fotografies de la Cerdanya francesa.

Imatge 3.
Exemple de la pàgina de resultats
d'una cerca a l'Arxiu d'imatges
de l'Observatori del Paisatge de
Catalunya.

Els usos

Les imatges de l'Arxiu s'ofereixen sota una llicència Creative Commons, en versions diferents segons la procedència de la imatge. A la fitxa de cada foto s'indica la llicència, amb un enllaç que n'explica el significat i com cal citar la imatge. Es demana que les fotos se citin posant el nom de l'Arxiu i, entre parèntesis, el nom de l'autor. Des del primer moment es va decidir que les imatges que provenen directament de l'Observatori del Paisatge i les que es reben dels usuaris estarien disponibles a màxima resolució i s'oferirien sota la llicència "Reconeixement-CompartirIgual". Aquesta modalitat permet copiar, redistribuir i comunicar públicament l'obra, i crear obres derivades, amb qualsevol finalitat, fins i tot comercial, sempre que se'n citi l'autor. En la resta de casos, ja siguin col·laboracions o bé compres, és l'autor qui escull la llicència o en quines circumstàncies permet fer ús de la imatge; sempre que sigui possible, s'opta l'ús d'una llicència Creative Commons, encara que hi ha alguns casos en què l'autor prefereix que aparegui un text més directe indicant només l'ús acadèmic o de recerca. En la majoria d'ocasions s'indiquen les dades de contacte del fotògraf. Val a dir que al principi es va detectar una certa reticència entre els fotògrafs professionals a l'hora de permetre penjar les fotos a l'Arxiu –cal aclarir que mai no ha estat una condició *sine qua non* per treballar en projectes de l'Observatori–, però a mesura que l'Arxiu s'ha conegut més i alguns companys de professió, sobretot del món de l'art, hi han col·laborat, fins i tot de manera desinteressada, la reticència ha estat cada cop menor.

EL PORTAL D'ACCÉS

El portal de l'Arxiu d'Imatges (<http://arxiu.catpaisatge.net>) és l'eina que dona accés a la base de dades i permet visualitzar i descarregar les fotografies gratuïtament i fer-ne cerques. Abans de la creació del web es va escollir un programa de gestió d'imatges, un programari lliure anomenat Pandora, que gestiona l'empresa Cran Consulting i que és utilitzat per altres arxius, no tan sols d'imatges sinó també de premsa o bibliogràfics, de dins i fora de Catalunya. Una de les característiques del programa és que permet personalitzar la informació que es vol recollir de cada imatge i com es vol presentar. Abans de decidir quines dades s'havien de recollir es va fer una recerca especialitzada i es van cercar i consultar altres arxius. La decisió final tant pel que fa als camps d'informació de la fotografia com pel que fa a les matèries per descriure el contingut es van consensuar amb els tècnics de l'Observatori del Paisatge, ja que són uns dels principals usuaris de l'Arxiu.

La informació que es recull de cada imatge s'ha agrupat en cinc apartats. En primer lloc, la "Identificació", que inclou el nom de l'autor, el contacte, el tipus de llicència, com cal citar la foto (anomenem aquest camp "crèdits") i dades internes com ara la data d'ingrés a l'Arxiu, si està catalogada, si és un donatiu, etc. El segon apartat és el que hem anomenat "Contingut", i s'hi descriu el contingut de la fotografia a través de la llista de matèries i elements que es va elaborar amb els tècnics; també hi ha un camp per descriure la imatge utilitzant text lliure i incloure qualsevol observació i un apartat reservat per al títol, en cas que en tingui. El tercer grup és el de la "Localització", que a més d'indicar el municipi, la comarca, les coordenades i els topònims també inclou el camp "unitat de paisatge". El quart grup és la 'Descripció física', que es refereix a la disposició de la foto (horitzontal o vertical), el format (jpeg, tiff...), les dimensions en píxels i el pes en bytes. L'últim

Imatge 4.
Pàgina principal del web de l'Arxiu d'Imatges on hi figuren tres icones, dues per buscar imatges –a través de la barra de cerca i a través d'un mapa–, i la tercera permet col·laborar amb l'Arxiu amb l'apartat "Penja la teva foto".

grup és el “Currículum”, on es mencionen les publicacions i els usos que s’han fet de la imatge, almenys per part de l’Observatori, ja que la resta d’usuaris només cal que citin correctament la procedència de la foto i no cal que notifiquin quin ús en faran.

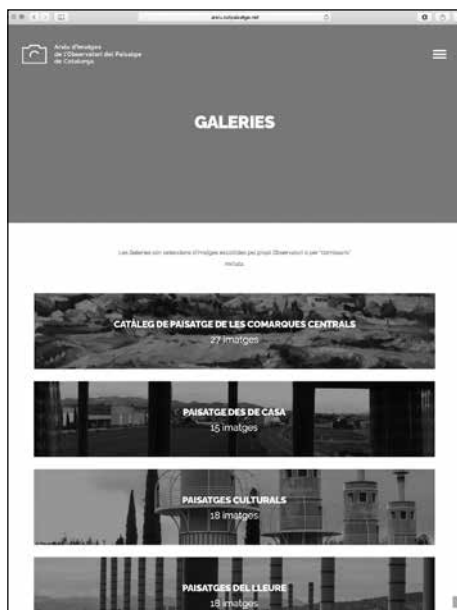
Per donar més visibilitat al projecte, en lloc d’incloure aquesta base de dades dins el web de l’Observatori del Paisatge es va crear un web exclusivament per a l’Arxiu. La pàgina d’inici del web mostra diferents tipus de paisatges, des dels més escènics fins als quotidians, seguint els principis del Conveni europeu del paisatge i la base del treball de l’Observatori. Les imatges que es mostren són un joc, una mescla de fotografies que tallades horitzontalment i combinades entre si creen nous paisatges. En aquesta pàgina hi figuren tres icones, dues que corresponen a dues possibles vies per buscar imatges –a través de la barra de cerca i a través d’un mapa–, i l’accés directe per col·laborar amb l’Arxiu, anomenat “Penja la teva foto”. Pel que fa als dos sistemes per cercar les imatges, el més tradicional consisteix en una barra de cerca on es pot buscar per paraula clau, municipi, unitat de paisatge o autor, o bé escollir les matèries que es prefereixin. L’altra opció és a través d’un mapa on es visualitzen les fotos geolocalitzades; aquesta eina permet als usuaris visualitzar i localitzar més de pressa les imatges del fons. A partir de les coordenades de GPS de latitud i longitud (utilitzades per Google Maps), que es recullen a l’hora de catalogar les imatges, es pot saber la localització exacta des d’on s’ha fet la fotografia i visualitzar-la en el mapa. Si bé no totes les imatges de l’Arxiu disposen encara d’aquesta informació, s’està treballant per oferir cada vegada més fotografies geolocalitzades.

Els resultats de la cerca es presenten en forma de mosaic, i la informació que es visualitza a sota de cada fotografia és el municipi, la comarca i la unitat de paisatge. Per accedir a més informació només cal clicar

Imatge 5.

Un dels sistemes per cercar imatges a l’Arxiu és a través d’un mapa on es visualitzen les fotos geolocalitzades.

Imatge 6.
Un dels apartats del web és l'anomenat "Galeries", són seleccions temàtiques d'imatges que poden estar relacionades amb activitats de l'Observatori, amb col·laboracions externes, amb donatius o bé amb altres mirades.

damunt la foto. Un cop dins la fitxa de la fotografia, l'usuari es pot descarregar directament i gratuïtament la imatge; no cal registrar-se ni fer cap tràmit per obtenir la fotografia. La fitxa també informa de la llicència d'ús i de quins crèdits cal fer-hi constar i inclou una selecció de tota la informació que es recull mencionada més amunt: l'autor, la localització, el format, les dimensions i el pes de la imatge, entre d'altres. Dins la fitxa també s'inclou l'opció de comentar errors o ampliar la informació mitjançant un correu electrònic.

Un altre apartat del web de l'arxiu són les "Galeries", que són seleccions temàtiques d'imatges escollides pel mateix Observatori o bé per comissaris convidats. Les galeries poden estar relacionades amb activitats de l'Observatori, amb col·laboracions amb persones externes, amb donatius o bé amb altres mirades. Normalment, cada tres mesos es mostra una galeria nova; entre les temàtiques escollides figuren "Paisatges en moviment", "Els paisatges de l'aigua", "Traçats" (en col·laboració amb l'Escola d'Art i Disseny de la Diputació de Tarragona), "Els paisatges del Penedès", "Els últims paisatges" (lligat al projecte homònim que inventaria els cementiris de Catalunya com a patrimoni paisatgístic), "Paisatges agrícoles", "Singularitats dels paisatges de Catalunya" (fruit de la coedició amb l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya del *Mapa de les unitats de paisatge de Catalunya*), "Paisatges del lleure" i "Paisatges culturals", entre d'altres.

La creació de l'Arxiu també va requerir obrir un compte d'Instagram amb el nom d'usuari @arxiucatpaisatge; des d'aquesta xarxa s'incentiva la gent a col·laborar amb l'Arxiu. Un altre recurs de difusió va ser

L'organització d'un concurs fotogràfic, l'any 2018, amb la col·laboració de l'empresa Aigües Ter Llobregat. Dedicat a la temàtica del paisatge quotidià, s'hi van presentar 268 fotografies, de les quals 263 es van validar per incorporar-les a l'Arxiu. Amb aquest concurs, l'Observatori pretenia aconseguir dos objectius principals: d'una banda, fomentar una mirada conscient cap als paisatges quotidians i, de l'altra, dinamitzar l'Arxiu d'imatges.

PROPER PASSOS

L'Arxiu d'Imatges de l'Observatori del Paisatge és un projecte viu, una eina dinàmica que no para de créixer. És per això que és més necessari que mai potenciar la col·laboració de professionals i aficionats a la fotografia perquè aportin imatges a l'Arxiu, on se'ls ofereix un espai per allotjar les seves fotografies i compartir-les, tot intentant reduir les reticències d'alguns sectors i empoderant-ne d'altres.

La dinamització de les comunitats també és un dels aspectes que s'han de treballar. Cal reforçar l'oferiment del contingut digital de l'Arxiu a les comunitats de fotografia de paisatge existents i les noves que es crearan en el futur, i potenciar-ne la dinamització. Quant a tipus de fons, si bé l'inici de l'Arxiu està relacionat íntimament amb les fotografies digitals, l'enorme pes que té la imatge en la societat contemporània i la relació cada cop més rellevant que guarda amb el paisatge obre les portes a ampliar-se en el futur amb altres formats (vídeo, il·lustració, etc.). De la mateixa manera que es podran diversificar els formats, en el futur es pot explotar la possibilitat d'ampliar l'abast geogràfic més enllà de Catalunya.

Imatge 7.

La creació de l'Arxiu també va requerir obrir un compte d'Instagram amb el nom d'usuari @arxiucatpaisatge.

